

meg, 147 régészeti objektumot különítettünk el. A kutatászelvény középső részén előkerült egy szarmata temető két rabolt sírja, amelyből az egyik körárkos volt. A kutatászelvény teljes területén egy szarmata telep több objektumát (gödör, árok) dokumentáltuk. Napvilágra került egy szabályos cölöpszerkezetes, padlószintes, két periódusú szarmata épület. Az egyik gödörből ép terra sigillata edényt és egy ezüst övcsatot emeltünk ki.

A 2×10 m-es kutatóárokban kibontottuk a templom körüli temető számos sírját, amelyek három rétegben helyezkedtek el. Az előzetes várakozásokkal ellentétben azonban e helyen egy korábbi, 12–13. századi, feltehetően még a tatárjárás előtti temetőrészletet tártunk fel. Az egyik, legfelső rétegben dokumentált sírt egy Bernhard karintiai herceg (1202–1250) által az 1210–20-as években vert úgynevezett friesachi dénár keltezi. A sírokból néhány sima, pödrött és bordázott S-végű hajkarka és egy bronzgyűrű került elő. A kutatóárokban nem leltük nyomát a templomnak, amit ettől K-re sejthetünk felszíni nyomokból ítélve. A kutatóároktól D-re lévő kutatászelvényben azonban feltehetően megtaláltuk a templomot és a körülötte levő késő Árpád-kori temetőt övező temetőárok markáns, erődítésre utaló részét. E kör, vagy ovális alakú, erősen lepusztult állapotában is 2,5–3 m széles, 0,5–1 m mély árokból számos középkori vasszerszám, balta, kapa, sarló, ajtóvasalás bukkant napvilágra. Említésre érdemes, hogy az árok felülrétegzett egy, furcsa módon, DDNy-ÉÉK-i tájolású sírokból álló korábbi köznépi sírmezőt. Az egyik sírból pödrött végű, vékony huzalkarikák kerültek elő. A két temetőrészlet, a temetőárok, valamint a feltételezett templom viszonya még számos kérdést rejt magában. Például nem tudjuk, hogy a korábbi köznépi temetőnek van-e szerves átfejlődése a templom körüli temetőbe, aminek szintén csak csekély részét tártuk fel, ezért periódusait sem ismerjük. Megválaszolásra vár a temetőt övező árok és temető(k) pontos viszonya. Mindezen felül még a feltételezett templom feltárása is várat magára.

A kutatászelvényben egy Árpád-kori települést (gödrök, árkok, kemencék) is feltártunk. Ebből érdemes kiemelni egy magasan megfogott külső kemencét, és egy téglából összerakott, U alakú, sütőfelület nélküli tűzhelyet, amit vágott a temetőárok. Elképzelhető, hogy e település összefüggésben volt a temető egyik korábbi periódusával.

Munkatársak: Molnár István, Somogyi Krisztina.

GALLINA ZSOLT

389. Telki, Legelődomb (MRT 7. k. 32/4 lh.)

(Pest megye) Kö

2003. augusztus 12-én a Legelődombon (hrsz.: 828 és 829) szennyvízcsatorna ásásakor régészeti korú cserepeket találtak. A helyszínre kimenne megállapítottuk, hogy a csatornát már régebben ásták ki, oldalfalán régészeti jelenségre utaló nyomokat nem láttunk. A

kiásott földben középkori csont- és edénymaradványokat találtunk. Megkaptuk a csatorna ásásakor talált cserepeket is.

MARÓTI ÉVA

390. Tikos, Homokgödrök (Somogy megye) B, Rő

A területen (M7/S-44) 2003 augusztusában kezdtük meg a feltárásokat a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete közötti együttműködés keretében. A lelőhely Tikos településtől nyugatra, a falu határától valamivel több, mint száz méterre, részben mezőgazdasági művelés alatt álló, részben fűvel és cserjével benőtt, nyugati irányba enyhén emelkedő dombon fekszik. A lelőhely déli végén a területnek nevet adó, újkori homokkitermelő gödrök a régészeti objektumokat minden valószínűség szerint elpusztították.

A 2003. ásatási évben 11 000 m² területet tártunk fel. A munkálatokat a domb enyhén emelkedő keleti oldalán, a dombtető és a lejtő aljában elterülő laposabb rész között kezdtük meg. Feltételeztük, hogy a dombot körülvevő, egykoron vízjárta területekből kiemelkedő térség emberi megtelepedésre alkalmasabb, ezért itt az objektumok intenzív jelentkezésével számolhatunk. A várakozásokkal ellentétben a dombtető felé az objektumok nem sűrűsödtek, eloszlásuk a feltárt területen megközelítőleg egyenletes volt, azonban a lejtő felső részein egyre sekélyesebbekké váltak, feltehetően a domboldal erodálódása miatt. Emiatt elképzelhető, hogy a lelőhely legfelső rétegeit az erózió és a mezőgazdasági művelés elpusztította. Erre utal, hogy több esetben észleltünk az átszántott réteg és az altalaj határán olyan, objektumhoz nem köthető egész edényt, amit az eke kiforgatott a helyéről és a munkagép súlya alatt összetört.

A lelőhely objektumainak túlnyomó többségéből a késő bronzkori urnamezős kultúra jellegzetes leletanyaga került elő. A kerámiák mellett nagy számban találtunk agyagnehezékeket, őrlőköveket, csont- illetve csi-szolt kőeszközöket, orsógombokat és különböző típusú bronztüket. A késő bronzkori objektumok a területen általában tároló- és hulladékgödrök, ezeken kívül számos cölöplyuk is előkerült, amelyek között egyetlen esetben figyelhetünk meg épületszerkezetre utaló összefüggést. Feltártunk továbbá két kutat, amelyekben ácsolt szerkezetet nem találtunk, csupán az egyik betöltéséből előkerült korhadat famaradványok jelezték a szerkezet valamikori meglétét. A felület északkeleti részén egy nagyméretű, számos egymást vágó beásásból álló gödörkomplexumot találtunk.

A megnyitott felület déli harmadában egy római kori telep néhány objektumát tártuk fel. A korszak tároló- és hulladékgödrein kívül, mindössze egyetlen kelet-nyugati tájolású, félig földbe mélyített házat bontottunk ki. Gödrének alján jól megfigyelhetőek voltak a letaposott belső járószint foltjai. A telep szerkezetének rekonstruá-

lására egyelőre – gazdasági jellegű objektumok, határoló árkok és több lakóobjektum hiányában – nincsen lehetőség. A kibontott objektumok gazdag leletanyaga alapján nagyobb római kori települést feltételezhetünk, amelynek többi része a feltárás további munkálatai során remélhetőleg felszínre kerül.

SERLEGI GÁBOR

391. Tiszaszentmárton, református templom

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kö

2003-ban a várakozásokkal ellentétben egyelőre nem került elő az oklevelekben említett 11. századi kápolna. Az egyetlen gyanús falszakasz a szentély északkeleti falának alapozásában figyelhető meg (2/a árok), ahol az alapozást egy íves téglafal alkotja, melybe az északkeleti gótikus támpillért mintha belevágták volna. Az íves alapozás egy további padkával (korábbi alapozási padka?) is rendelkezik, ám sem ehhez tartozó építési, vagy járósíntet nem lehetett megfigyelni, csupán a kevert temetőföldet. Az íves fal folytatását az 1/b árokban még lehetett érzékelni, ám a feltárt sekrestye becsatlakozásától nyugatra, akárcsak a szentély keleti fala alatt ez az íves fal már nem folytatódott, ott az alapozás mindenhol a mai szentéllyel egyidős. További, a templombelsőben végzendő kutatásoknak kell eldönteniük, hogy egy korábbi íves szentélyzáródás vagy körtemplom faláról, vagy csupán a késő gótikus szentély alapozási szabálytalanságáról van-e szó.

A falkutatás és a régészeti feltárás során tisztázható volt, hogy a mai templom két nagy középkori építési periódus és a későbbi, reformátusokhoz köthető építkezések eredményeként jött létre. A mai hajó (a támpillérek nélkül) keltezhető korábbra, míg a szentély az in situ ablakok alapján továbbra is 15. század végének tartható, azaz a korábbi periódus szentélyét lebontották. A két periódus elválását belül az északkeleti és a délkeleti hajósarokban figyelhettük meg, ugyanakkor a mai diadalívpillérek már kötésben vannak a szentélyfallal. Az említett elválásokat kívül is meg lehetett figyelni: az északi oldalon egy falvarrat, a déli oldalon egy repedés formájában. A korábbi hajó jellegzetes habarcsa világosszürke, finom anyagú, apró mészszemcsékkel kevert volt, míg a szentély habarcsa morzsás, barnásszürke, nagyobb mészszemcsékkel kevert. A déli oldalon a 4/a árokban megfigyelhető volt, hogy az elválás csak a lábázat szintjén jelentkezett, a hajó téglalapozása (az utólagos támpillér mögött) a mai keleti hajófal alatt befordult, és kötésben volt a déli szentélyfal téglalapjával. Ez utóbbit a 15. század végén jelentősen visszabontották, majd ráépítették a mai lábazatot, mely eddigi megfigyelésünk szerint valószínűleg kötésben van a keleti hajófal fölmenő, újjáépített szakaszával (2/d árok). A déli szentélyfal alatt található korábbi alapfal keleti végén egy falsarokban végződött, majd mikor a mai szentélyt megépítették, kelet felé új – összedobált téglából készített – alapfalat toldottak hozzá, mely a szentéllyel

egykorú támpillér alapozását is képezte. Egyelőre csak feltételezhetjük, hogy a korábbi – egyenes záródású? – szentély délkeleti sarkát találtuk meg (igaz, így elég nyomott arányú szentély adódna, hiszen feltételezésünk szerint a diadalívpillérek a maiak helyén voltak), vagy esetleg egy még korábbi, román kori periódussal (l. az íves alapozást a 2/a árokban) együtt alkotott szentélyt. Minderre a belsőben végzendő feltárások adhatnak választ.

A templomhajó alapozása mindenhol téglából készült, erre került a gömbölyded barabási kövekből készült – meglehetősen egyenetlen falsíkot adó – lábázat, melynek síkja az északi oldalon az alapozáshoz képest kiugrott, a nyugati oldalon viszont a téglalapozás a lábazathoz képest alapozási padkaként kiugrott. A kőlábázat záróelemeit már téglából alakították ki, ezekből faragták meg a lábazati párkányt. Ennek nyomait a későbbi átalakítások jelentősen megrongálták, másutt a cementes vakolat alatt egyszerűen szétfagytak a téglák. A nyugati hajófalon azonban egy helyen még érzékelhető és rekonstruálható volt a párkányprofil. A legutolsó átalakítások során valamikor az északi hajófal csaknem teljes lábazati párkányát levésték (az egykori párkány csorbázata a lábazati vakolat elbontása után azonnal láthatóvá vált), ennek köszönhető a lábázatban tapasztalt ugrás az északi hajófal nyugati végén, hiszen a nyugati oldal párkánya eredeti magasságban fordult át az északi hajófalra.

Általában elmondható, hogy a téglalapozásban több helyütt – így az északi oldalon is – a fugák egymás fölé kerültek, emiatt a fölmenő falban is repedések jelentkeztek. A templom építői a leggyengébb pontnak az északnyugati hajósarkot éreztették, ez az egyetlen sarok, ahol egy támpillért létesítettek. A későbbiekben (még a középkorban?) ezt a támpillért visszabontották (az átfedő réteg a habarcs- és téglaszemcsékkel kevert homokos temetőföld volt), és ettől a hajósarok megmozdult. A nyugati hajófalon ugyanis a lábázatban szintén falazási hiba volt, ráadásul, mint az a templombelsőben látható, a nyugati hajófal bekötése az északi (és a déli) hajófalba sem tökéletes. Ennél fogva ma is itt megy föl a repedés. A hajósarok újbóli szilárdítása érdekében került ide a 19. században épült átlós támpillér, mely egy falazási hiba miatt szintén megrepedt.

A templommal egyidős temetkezések nagy részét a későbbiek során alaposan megbolygatták. Ennek köszönhetően számos kevert emberi csontot találtunk a temetőföldben, ép sírnak csupán egy újszülött csecsemő egykor koporsós sírját tarthatjuk (1. sír, 1/c árok). A váz koponyáját teljesen megbolygatták (a fölötte lévő sírnak részben még meg lehetett figyelni a feltétét, de ép vázat már nem találtunk benne), csupán a koponyatető csontjait, és rajtuk egy réztűt figyelhettünk meg. A koporsósarok közül kettő még eredeti helyén volt megfigyelhető, a többi a fölötte lévő bolygatásból került elő. Mivel a sír a későbbi sekrestye területére esett, biztos, hogy a korábbi templomperiódushoz tartozott.